

JMDR Journal of MCU Dvavati Review วารสาร มจร ทวารวดีปริทรรศน์	ปีที่ 4 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม-ธันวาคม 2568) : Vol.4 No.2 July–December 2025 https://so10.tci-thaijo.org/index.php/jmdr pp. 62-74
---	--

พุทธสุนทรียศาสตร์: ศิลปะการดำเนินชีวิตบนเส้นทางแห่งความงามตามพระไตรปิฎก
BUDDHIST AESTHETICS: THE ART OF LIVING ON THE PATH OF BEAUTY
ACCORDING TO THE TRIPITAKA.

พระแดน จันทโชโต¹, พระมหาสำราญ พลวโร, พระมหาเนธิทรธรรณ กาวจรจิตโต,

พระครูวิสิฐสุตานุกุล วชิรเมธี, พระอธิการเชิณฐิระ พรหมวนุโย

Phra Dan Chanthachoto, Phramaha Samrarn Phalavaro,

Phramaha Nethithat Thavarachitto, Phrakru Wisit Sutanukun Vajiramedhi,

Phra Athikran Chernteera Brahmavanuyo

วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Buddhapanya Sri Thawarawadee Buddhist College

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

E-mail: dankawee3112@gmail.com

Received 6 January 2025; Revised 15 May 2025; Accepted 17 May 2025

บทคัดย่อ

พุทธสุนทรียศาสตร์ว่าด้วยเรื่องของศิลปะการดำเนินชีวิตบนเส้นทางแห่งความงามตามพระไตรปิฎก” เป็นการศึกษาถึงเรื่องราวของความงามของหลักปรัชญาและหลักพุทธธรรมที่สามารถนำมาปรับใช้ในการดำเนินชีวิต เพื่อให้ได้อยู่บนเส้นทางของครรลองที่เป็นวิถีของคุณงามความดี โดยเป็นความงามที่ปรากฏในพระไตรปิฎกทั้งที่เป็นความงามภายนอกและความงามภายใน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษามุมมองความงามเกี่ยวกับศิลปะการดำเนินชีวิตในพระไตรปิฎก และเพื่อวิเคราะห์เปรียบเทียบวิถีชีวิตของชาวพุทธกับความงามในพระไตรปิฎก ผลการศึกษาพบว่ามิติความงามในพระไตรปิฎกเน้นทั้งภายนอกและภายใน โดยเน้นความงามภายในมากกว่า ส่วนศิลปะการดำเนินชีวิตเป็นการปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอนเพื่อพัฒนาจิตใจ โดยศิลปะการดำเนินชีวิตที่แสดงออกถึงความงามภายนอกในพระไตรปิฎกเป็นผลมาจากการกระทำความดี ในขณะที่ศิลปะการดำเนินชีวิตของความงามภายในในพระไตรปิฎกแสดงให้เห็นถึง ความบริสุทธิ์ของจิตใจ ปัญญา เมตตา ศิลปะการปฏิบัติธรรม การให้ทาน การรักษาศีล

คำสำคัญ: พุทธสุนทรียศาสตร์, การดำเนินชีวิต, พระไตรปิฎก

Abstract

Buddhist Aesthetics Concerning the Art of Living on the Path of Beauty according to the Tripitaka” It is a study of the beauty of Buddhist philosophy and principles that can be

applied to life. To stay on the path of the path that is the path of goodness It is the beauty that appears in the Tripitaka, both external beauty and internal beauty. The objective is to study the beauty perspective on the art of living in the Tripitaka. and to analyze and compare the way of life of Buddhists with the beauty in the Tripitaka. The results of the study found that the dimension of beauty in the Tripitaka emphasizes both the external and internal aspects. Focusing more on inner beauty As for the art of living, it involves following the principles of Dhamma teachings to develop the mind. The art of living that expresses external beauty in the Tripitaka is the result of good deeds. As the living art of inner beauty in the Tripitaka shows Purity of mind, wisdom, kindness, morality, practicing Dhamma, giving alms, keeping the precepts.

Keywords: Buddhist Aesthetics, Way of Life, The Tripitaka

บทนำ

การแสวงหาความงามของมนุษย์ที่มีอยู่รอบตัว ไม่ว่าจะเป็นความงามโดยธรรมชาติ ความงามที่มนุษย์สร้างสรรค์ขึ้น หรือแม้กระทั่งความงามที่เกี่ยวกับการดำเนินชีวิตของมนุษย์ด้วยกันเอง ต่างก็มีคุณค่าในบริบทที่ขึ้นอยู่กับทำให้ความสำคัญและการยอมรับผ่านวัฒนธรรม ความเชื่อ ค่านิยม สังคมและศาสนา สิ่งเหล่านี้ถือเป็นปัจจัยหนึ่งในการกำหนดคุณค่าของความงาม แต่อย่างไรก็ตามความงามเหล่านั้นย่อมมีมุมมองที่มีความแตกต่างกันออกไป ไม่ใช่ทุกคนจะมองเห็นคุณค่าของความงามในแต่ละอย่างเหมือนกันหมด นั่นหมายความว่าทุกสิ่งทุกอย่างล้วนเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพและเหตุปัจจัยของมัน ดังนั้นสิ่งที่มนุษย์ต้องการแสวงหาอย่างแท้จริงเพียงเพื่อตอบสนองความต้องการหรือความชอบของตนเอง หรือเพื่อแสวงหาความงามที่ยั่งยืนให้กับตนเอง ซึ่งความยั่งยืนที่แท้จริงนั้นจะต้องสามารถที่จะพัฒนาระดับจิตใจของตัวมนุษย์เองได้ และในสังคมส่วนใหญ่ก็ให้ความสำคัญกับวัฒนธรรมที่ปฏิบัติสืบต่อกันมาและหลักคำสอนของศาสนาเป็นบรรทัดฐานในการดำเนินชีวิต

พระพุทธศาสนาถือเป็นศาสนาที่มีความงามอยู่ในตัวหลากหลายมิติและมีความหมายลึกซึ้งเกินกว่ารูปลักษณะภายนอก ซึ่งในพระไตรปิฎกอันเป็นคัมภีร์สำคัญของพระพุทธศาสนาไม่ได้เน้นแต่เพียงความงามภายนอกที่ปรากฏแก่สายตาเท่านั้น แต่มุ่งเน้นความงามภายในที่เกิดภายใต้จิตวิญญาณหรือจิตใจของมนุษย์เป็นสำคัญ ถ้าจะกล่าวถึงศิลปะการดำเนินชีวิตในลักษณะของพุทธสุนทรียศาสตร์หรือสุนทรียศาสตร์เชิงพุทธตามแง่มุมของพระไตรปิฎกก็ต้องให้ความสำคัญกับทั้งความงามภายนอกและความงามภายใน ซึ่งตามความหมายของในพระพุทธศาสนา คำว่า “พระไตรปิฎก” มาจาก “ไตร” อันแปลว่า 3 ส่วน “ปิฎก” แปลว่า ตำรา คัมภีร์ หรือภาชนะรองรับสิ่งของ เช่น กระจาด เป็นต้น ดังนั้นพระไตรปิฎก จึงแปลว่า ตำราหรือคัมภีร์ทั้ง 3 หรือกระจาดที่รวมคำสอน 3 คัมภีร์ อันประกอบด้วย “พระวินัยปิฎก” คือ ระเบียบ ข้อบังคับสำหรับภิกษุ ภิกษุณีที่ทรงบัญญัติไว้ เป็นระเบียบในการปฏิบัติ หรือเรียกว่า ลีขาทบาทแห่งการเรียนรู้ หรือฝึกฝน การ

บัญญัติวินัยนี้ พระพุทธองค์ทรงกระทำขึ้นเป็นครั้ง ๆ ไปเมื่อมีเหตุการณ์การประพาศไม่สมควรเกิดขึ้น เพื่อความมั่นคงของพระศาสนาเป็นสำคัญ วินัยที่ทรงบัญญัติเหล่านี้ต่อมาภายหลังเมื่อพระพุทธเจ้าทรงเสด็จดับขันธปรินิพพานแล้ว และเกิดการทำสังคายนาขึ้น จึงได้รวบรวมวินัยทั้งหมดจัดไว้เป็นหมวดหนึ่งที่เรียกว่า “วินัยปิฎก” นั่นเอง ส่วน “พระสุตตันตปิฎก” คือ ธรรมะที่พระพุทธเจ้าแสดงให้แก่บุคคลต่าง ๆ โดยมีการบันทึกเหตุการณ์ สถานที่ ประกอบเรื่องเข้าไปด้วย พระสุตตันตปิฎกนี้มีความสำคัญมาก เพราะเป็นคัมภีร์ที่รวบรวมคำสอนของพระพุทธเจ้าไว้ทั้งหมด และเป็นส่วนสำคัญในการแยกแยะคำสอนที่บริสุทธิ์ออกจากสิ่งที่เข้ามาเจือปน และ “พระอภิธรรมปิฎก” คือ ธรรมะที่แสดงเนื้อหาล้วน ๆ โดยไม่มีประวัติ ไม่มีบุคคล เหตุการณ์ หรือสถานที่ ประกอบเรื่อง มีเนื้อหาหลักซึ่ง โดยหัวข้อธรรมที่ปรากฏเป็นหลักในอภิธรรมปิฎก การศึกษาอภิธรรมนั้นช่วยให้เข้าใจเนื้อหาของธรรมะได้อย่างลึกซึ้งละเอียดยิ่งขึ้น เป็นประโยชน์แก่การถ่ายทอดธรรมได้อย่างดี (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต, 2556))

ดังนั้นในการศึกษามิติความงามของวิถีชีวิตที่ถือเป็นศิลปะการดำเนินชีวิตแบบวิถีแห่งพุทธจึงต้องเริ่มจากการทำความเข้าใจสิ่งที่มีในพระวินัยปิฎก พระสุตตันตปิฎกและพระอภิธรรมปิฎก ซึ่งมุมมองสุนทรียศาสตร์ในพระไตรปิฎก ก็คือ ความงามที่นำไปสู่ความหลุดพ้น พระไตรปิฎกถือเป็นมหาสมุทรแห่งปัญญา และหลักธรรมที่ลึกซึ้ง ซึ่งไม่ได้จำกัดอยู่เพียงการปฏิบัติเพื่อบรรลุธรรมเท่านั้น แต่ยังมีกรกล่าวถึงเรื่องของสุนทรียศาสตร์ หรือความงามที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิต และการบรรลุเป้าหมายสูงสุดของชีวิตด้วย ในการศึกษาสุนทรียศาสตร์ในพระไตรปิฎกนั้น มีมิติที่น่าสนใจในหลายด้าน ไม่ว่าจะเป็นความงามที่อยู่เหนือรูปลักษณะภายนอก พระพุทธศาสนาไม่ได้เน้นเพียงความงามทางกายภาพ แต่ให้ความสำคัญกับความงามภายใน อันเกิดจากการเจริญภาวนาทำจิตใจให้บริสุทธิ์และมีเมตตากรุณา ซึ่งเป็นความงามที่ยั่งยืน และน่าประทับใจยิ่งกว่า รวมไปถึงความงามที่นำไปสู่ความหลุดพ้น ความงามในทางพระพุทธศาสนามีความหมายที่ลึกซึ้งกว่าความพึงพอใจทางประสาทสัมผัสทั่วไป นั่นคือ ความงามที่นำไปสู่การดับทุกข์และบรรลุพระนิพพาน ซึ่งเป็นเป้าหมายสูงสุดของชีวิต เพราะฉะนั้นอาจกล่าวได้ว่า พุทธสุนทรียศาสตร์ในพระไตรปิฎกไม่ได้เป็นเพียงแนวคิดทางศิลปะ แต่เป็นแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิต การพัฒนาจิตใจ และการบรรลุเป้าหมายสูงสุดของชีวิต การศึกษาและปฏิบัติตามหลักธรรมเหล่านี้จะช่วยให้เราค้นพบความงามที่แท้จริง และนำไปสู่ความสุขที่ยั่งยืน

ศิลปะความงามของพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในพระไตรปิฎก

คนทั่วไปที่พอทราบคำสอนของพระพุทธศาสนาในเรื่องไตรลักษณ์ ได้แก่ ความไม่เที่ยง (อนิจจัง) ความเป็นทุกข์ (ทุกขัง) และความไม่มีตัวตน (อนตตา) และคำสอนในเรื่องของการไม่ยึดมั่นถือมั่นในสิ่งต่าง ๆ ด้วย เพราะสรรพสิ่งมีความแปรเปลี่ยน ไม่เที่ยงแท้ตามกฎแห่งไตรลักษณ์ดังกล่าว สิ่งนี้อาจจะทำให้เกิดการเข้าใจไปได้ว่า พุทธศาสนาปฏิเสธความงาม หรือการสร้างสรรคความงาม อันเป็นความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนอย่างยิ่ง ในบทความนี้จะได้นำเอาแนวคิดเรื่องความงามที่ปรากฏในพระไตรปิฎก มาแสดงในแง่มุมที่หลากหลาย

เพื่อที่จะได้เข้าใจพุทธศาสนาว่ามีท่าทีอย่างไรต่อความงาม โดยอันดับแรกพึงทราบคำว่า “ความงาม” ที่ปรากฏในพระไตรปิฎกภาษาไทยนั้น ตรงกับภาษาบาลีหลายคำ เช่น

“กัลยาณ” หมายถึง งาม ดี เช่นในคำว่า ธรรมอันงาม (กัลยาณธมโม), ศीलอันงาม (กัลยาณศีล) เป็นต้น

“โสภณ” หมายถึง งดงาม ผ่องใส เช่นในคำว่า “กองทรายอันงาม” (บุพินิโสภณ), “หญิงอันงามนำชมน่าขอบใจ” (อิตถ์ โสภณิ ทสสนีนี สุรุจิรี), “ผู้ยังหมูให้งาม” (สงฆโสภณ), “จุมูกงาม” (นาสา โสภณา) เป็นต้น

“สุภ” หมายถึง ความสวยงาม ทั้งแสดงความงามของบุคคล เช่น ในคำว่า “ชิตานายช่างสวยงาม” (สุภ กม-มารธิตร์) หรือแสดงความงามของสถานที่ เช่นในคำว่า “วิมานสวยงาม” (สุภ วิมาน) หรือแสดงความงามของสัตว์ เช่นในคำว่า “ช่างตัวงาม” (สุภ นาค) หรือแสดงความงามของสิ่งของ เช่นในคำว่า “แก้วมณีอันงาม” (สุภ มณี) เป็นต้น

กัลยาณะ หรือ กัลยาณี หมายถึง งาม หรือแสดงความงามของผู้หญิง เช่นในคำว่า “นางชนบทกัลยาณี” (ชนบทกัลยาณี), “เบญจกัลยาณี” (เบญจกัลยาณี) หรือแสดงความงามของธรรม เช่นในคำว่า “ธรรมอันดี” (กัลยาณธมโม) เป็นต้น

“อภิรูป” หมายถึง รูปงาม งดงาม น่าดู สวย เช่นในคำว่า “มีรูปงาม” (อภิรูปโป), “กฤษณันงดงาม” (กฤษณิ อภิรูปโป), “ดอกไม้ทองคำงดงาม” (สุวณณมาลา อภิรูปโป) เป็นต้น

“อภิกนต” หมายถึง งาม ดี เช่นในคำว่า “ความรู้เห็นที่แท้จริง” (อภิกนต ญาณทสสนเน), “มีผิวพรรณงดงาม” (อภิกนต วรรณเนน) เป็นต้น

จากความหมายเหล่านี้จะสังเกตได้ว่า คำว่า “งาม” ที่ปรากฏในพระไตรปิฎก หลายคำนอกจากมีความหมายถึงความสวยงามแล้ว ยังมีความหมายในแง่ของความดีงาม เหมาะสม น่าชม น่าเลื่อมใส โดยนัยนี้เองความงามที่ปรากฏในพระไตรปิฎกจึงกินความทั้งความงามภายนอก ในสัดส่วนรูปทรง สี สัน ของ คน สัตว์ หรือสิ่งของ และความงามภายใน หรือความงามแห่งภาวะจิตด้วย

ความงามภายนอกที่ปรากฏในพระไตรปิฎก

ความงามภายนอก หมายถึง ความงามที่สัมผัสรับรู้ได้ผ่านทางประสาทสัมผัสทั้ง 5 (อายตนะทั้ง ๕) ได้แก่ ความงามที่มีอยู่ใน รูป (อันรับรู้ด้วยตา), เสียง (อันรับรู้ด้วยหู), กลิ่น (อันรับรู้ด้วยจมูก), รส (อันรับรู้ด้วยลิ้น), โผฏฐัพพะ คือ สัมผัสทางกาย (อันรับรู้ได้ด้วยกาย), แล้วประเมินค่าความงามเหล่านี้ด้วยจิตใจ ดังนั้นความงามใด ๆ ที่อาจรับรู้ได้ด้วยประสาทสัมผัสทั้ง 5 ดังกล่าว ถือว่าเป็นความงามภายนอกทั้งสิ้น ดังนี้

1. ความงามแห่งสรีระร่างกาย ประกอบไปด้วยความงามที่ปรากฏในพระไตรปิฎก โดยจำแนกออกเป็น 2 ประเภทคือ ความงามแห่งสรีระร่างกายของบุคคลและที่ความงามแห่งสรีระร่างกาย (พระวรกาย) ของพระพุทธเจ้า อธิบายได้ดังนี้

1.1 ความงามแห่งสตรีร่างกายของบุคคล

มีปรากฏหลายแห่งในพระไตรปิฎก เช่นคำว่า “นางงามในชนบท” (ชนบทกल्याณี) ถูกเอ่ยขึ้นหลายครั้งในการกล่าวถึงหญิงงาม ซึ่งแม้ว่าในพระไตรปิฎกเองจะไม่อธิบายลักษณะโดยละเอียดของหญิงงามที่ว่าเป็น แต่ในอรรถกถาได้อธิบายว่า คือสตรีผู้มีลักษณะความงาม 5 ประการ หรือที่เรียกว่า “เบญจกल्याณี” เช่น ในอรรถกถาธรรมบทได้อธิบายไว้ว่า

1. ผมงาม กล่าวคือ มีลักษณะดังเช่นกำหางของนกยูง แม้แก้ปล่อยระชายผ้านุ่งแล้ว กลับมีปลายงอนขึ้นตั้งอยู่

2. เนื้องาม กล่าวคือ มีริมฝีปากดั่งผลตำลึงสุก ถึงพร้อมด้วยสีเรียบชิตสนิทดี

3. กระจุกงาม กล่าวคือ มีฟันขาวเรียบไม่ห่างกัน งามดุจระเบียบแห่งเพชรที่เขายกขึ้นตั้งไว้ และระเบียบแห่งสังข์ที่เขาขัดดีแล้ว

4. ผิวงาม กล่าวคือ ถ้าเป็นผิวพรรณของหญิงผิวดำ ไม่ลู่ไปด้วยเครื่องประทินผิวเป็นต้นเลย ก็ดำสนิทเหมือนอุบลเขียว ถ้าเป็นผิวพรรณของหญิงผิวขาว ก็ขาวประหนึ่งดอกกรรณิการ

5. วัยงาม กล่าวคือ หญิงที่แม่คลอดบุตรแล้วตั้ง 10 ครั้ง ก็เหมือนคลอดครั้งเดียว ยังสาวพรึ่อยู่ ส่วนในอรรถกถา ทุติยเสทกสูตร ได้บรรยายลักษณะความงาม อย่างของสตรีไว้อีกแบบหนึ่ง ดังนี้

1. ผิวงาม กล่าวคือ มีแสงสว่างในตัวเอง ไม่ต้องพึ่งแสงจากที่อื่นเลย ก็มีแสงสว่างในระยะ 12 ศอก ผิวมีสีเหมือนดอกประยงค์ หรือเหมือนทองคำ

2. เนื้องาม กล่าวคือ มีริมฝีปาก มือทั้งสอง เท้าทั้งสอง คล้ายกับทาด้วยชาติเหมือนแก้วประพาฬแดง หรือฝ้ายกัมพลแดง

3. เล็บงาม กล่าวคือ เล็บทั้ง ๒๐ ในที่ที่ไม่พ้นจากเนื้อก็คล้ายกับเอาชาติมาทาไว้ ส่วนที่พ้นจากเนื้อแล้วก็เหมือนกับธรรน้านม

4. กระจุกงาม กล่าวคือ ฟันทั้ง ๓๒ ซี่คล้ายเอาเพชรที่เจียรระโนแล้วมาเรียงกันเป็นแถว

5. วัยงาม กล่าวคือ แม้อายุ 120 ปีก็ยังสาวพรึ่เหมือนอายุแค่ 16 ปี ผมไม่มีหงอกเลย

เมื่อนำมาเปรียบเทียบกันแล้วจะเห็นได้ว่า ความงามของสตรี ๕ ประการ ที่ยกมาจากอรรถกถาทั้งสองนี้ มีทั้งความคล้ายคลึงและแตกต่างกันไปบางข้อ แสดงให้เห็นถึงคตินิยมที่แตกต่างกันในความหมายของความงามแห่ง เบญจ-กल्याณี ดังกล่าว

นอกจากนี้ยังมีค่านิยมของความงามของสตรี ที่ปรากฏอยู่ใน มหาเวสสันดรชาดก กล่าวคือ พระนางผุสดีได้ขอให้พระอินทร์อำนวยพร 10 ประการ แก่พระนาง โดยใน 10 ประการนั้น มีข้อที่เกี่ยวกับเรื่องความงามอยู่ถึง 6 ข้อดังนี้

1. ขอให้มิมีดวงตาสีดำเหมือนลูกกวาง

2. ขอให้มิมีขนคิ้วดำ

3. ขอให้เมื่อพระนางทรงครรภ์ ครรภ์นั้นอย่าได้สูงขึ้น คือมีครรภ์ไม่สูง ดุจดั่งคันศรที่นายช่างเหลาเกลี้ยงเกลามาแล้ว

4. ขอให้มิถันไม่ย้อยยาน

5. ขออย่าได้มีผมหยอก

6. ขออย่าได้มีรูสึตินติดกาย (เปราะอะเปื้อน)

ในอุบลวรรณาเถรียปทาน ก็มีเรื่องของ การตั้งความปรารถนาให้มีผิวพรรณงามของพระอุบลวรรณาภิกษุณีในอดีตชาติ เมื่อครั้งยังเกิดเป็นนางนาคกัญญาในสมัยของพระปทุมุตระพุทธเจ้า หลังจากที่นางได้ทำการบูชาพระพุทธรูปและเหล่าสาวกด้วยดอกอุบลแล้ว นางได้ตั้งความปรารถนาว่า ขอให้สีตัวของนางจงเป็นเช่นเดียวกับดอกอุบลนี้ แม้อันต่อมาเมื่อนางเกิดเป็นธิดาของเศรษฐีในสมัยของพระวิปัสสีพุทธเจ้า เมื่อนางได้ถวายทานและดอกอุบลเป็นอันมากแด่พระพุทธรูปแล้ว นางก็ยังคงตั้งความปรารถนาให้มีผิวพรรณงามเหมือนดอกอุบล

นอกจากนี้ ยังมีคำพรรณนาความงามของสตรีอย่างละเอียดปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎกด้วย ในรูปแบบของการเปรียบเทียบกับความงามของสิ่งอันงดงามต่าง ๆ เช่น ใน มหาสยยชาดก มีถ้อยพรรณนาถึงความงามของพระนางเจ้าันทาทาเทวี ว่า “เป็นผู้มีพระสร้อยพวงอันงามสรรพ มีพระโสณิควรเปรียบกับแผ่นทองคำธรรมชาติ มีปกติตรัสประภาษไพเราะเสนาะดังเสียงลูกหงส์...เป็นผู้มีสรรพางค์งดงามหน้าทศนา ทรวงูษาโกไสย มีพระรูปอำไพดุจสุวรรณ สายรัดพระองค์นั้นก็งามทำด้วยกาญจนวิจิตร มีพระบาทสอดใส่พระโลหิตขึ้นแดง อันแถลงเบญจกัลยาณี ชีวไฉนเป็นแบบด้วยสามารถแห่งพระฉวี พระมังสา พระเกศา พระเส้นเอ็น และพระอัฐิงามดี มีสายรัดพระองค์แก้วมณีแกมสุวรรณ ดวงพระเนตรนั้นเปรียบกับตานกพิราบ มีพระสร้อยระย้าอันโสภณ ริมพระโอษฐ์แดงหลุดผลต่าสิ่งสุกก็ปานกัน มีบั้นพระองค์บางอย่างจะรวบกำรอบทีเดียว มีบั้นพระองค์เล็กเรียวดุจเกณาคคลดาเกิดแล้วดี และดุจกาญจนไพที พระศกของพระนางนั้นทาเทวียาวด้าปลายช้อยเล็กน้อยดุจปลายมิต พระนางเจ้านั้นมีดวงพระเนตรเชื่อง รวากะดวงตาแห่งลูกมฤคหนึ่งขวบเกิดดีแล้ว หรือดุจเปลวเพลิงในหมันตฤดู แม่น้ำใกล้ภูผาหรือหมู่ไม้ดาดดาชไปด้วยไม้ไผ่เล็ก ๆ ย่อมงดงาม ฉันทใด เส้นพระโลมชาติก็อ่อนงดงาม ฉันทนั้น พระนางมีเพลงามดังวงกุญชรงาม มีพระถันยุคลตั้งคู่ผลมะพลับทองงามเป็นที่หนึ่ง มีพระสัณฐานพึงพอดีไม่สูงนัก ไม่ต่ำนัก พระโลมาของพระนางเจ้านี้มีพองามไม่มากนัก”

หรือใน อลัมพูชาชาดก ที่พรรณนาความงามของนางอลัมพูสาเทพกัญญา ไว้อย่างพิสดาร ว่า “มีรัศมีเหมือนสายฟ้า หรืองามดังดาวประกายพริ้ว มีเครื่องประดับแขนงงามวิจิตร ล้วนแก้วมุกดา แก้วมณี และกฤษณพล ประหนึ่งแสงอาทิตย์ มีกลิ่นจรรณจันท์ ผิวพรรณดุจทองคำ ลำขางามดี มีมารยาทมากมาย กำลั้งแรก รุ่งสะคราญโฉม น่าดูน่าชม เท้าของเธอไม่เว้ากลาง อ่อนละมุน แสนสะอาด ตั้งลงด้วยดี การเยื้องกายของเธอน่ารักใคร่ ดึงใจของเราให้วาบวาม อนึ่ง ลำขาของเธอเรียวยาว เปรียบเสมือนด้วยวงช้าง ตะโพกของเธอผึ่งผาย เกลี้ยงเกลตา ดังแผ่นกระดานสกา นาภีของเธอตั้งลงเป็นอย่างดี เหมือนฝักดอกอุบลย้อมปรากฏแต่ที่ไกล คล้ายเกสรดอกอัญชันเขียว ถันทั้งคู่เกิดที่ทรวงอก หาข้มมิได้ ทรงไว้ซึ่งศีรรส ไม่หืดเหี่ยว แต่งตั้งทั้งสองข้าง

เสมอด้วยน้ำเต้าครึ่งซีก ลำคอของเธอยาวประดู่นือทราย สดใสด้วยรอยยักต้องโฉลก มีริมฝีปากของเธอเป็นสีชมพู งามเปล่งปลั่งรับกับสีของลิ้น ฟันของเธอทั้งข้างบน ข้างล่าง ชัดสีแล้วด้วยไม้ชำระฟัน ขับด้วยเหงือกล่าง และเหงือกบนที่ดูสดใส ดูงามดี ดวงเนตรทั้งสองข้างของเธอดูดำลึบ ตามขอบดวงตาเป็นสีแดงสดใสดังเม็ดมะกั่ว ทั้งยาวทั้งกว้าง ดูงามนัก เส้นผมที่งอกบนศีรษะของเธอ ไม่ยาวเกินไปเกลี้ยงเกลาดี หวีด้วยหวีทองคำ มีกลิ่นหอมฟุ้งเหมือนกลิ่นจันทร์

จะเห็นได้ว่า ในพระไตรปิฎก ได้ยอมรับเอาความงามของสตรีตามค่านิยมของอินเดียสมัยนั้นเข้าไว้ด้วย อีกทั้งยังมีการพรรณนาความงามของสตรีในแง่ของการใช้กวีโวหารเปรียบเทียบกับสิ่งอันงดงามต่าง ๆ ข้อนี้เปรียบเสมือนบันทึกที่ทำให้เราเห็นถึงแนวคิดเรื่องความงามของสตรีในวัฒนธรรมอินเดียเมื่อราว 2,500 กว่าปีก่อน อย่างไรก็ตาม ความงามของสตรีหรือบุคคลทั่วไปดังที่ยกตัวอย่างมานี้ อาจยังไม่นับว่าเป็นอุดมคติความงามอันสูงสุดของความงามแห่งสรีระร่างกายของบุคคล เพราะบุคคลผู้เป็นอุดมคติสูงสุดในพระไตรปิฎกก็คือ พระพุทธเจ้า ซึ่งในพระไตรปิฎกเองได้บรรยายความงามอย่างวิเศษเอาไว้ด้วย ดังนี้

1.2 ความงามแห่งสรีระร่างกาย (พระวรกาย) ของพระพุทธเจ้า

ในบรรดาความงามภายนอกแห่งสรีระร่างกายที่ได้แสดงไว้ในพระไตรปิฎก ความงามแห่งพระวรกายของพระพุทธเจ้า ถือเป็นความงามของร่างกายอันเลิศสูงสุด และได้ถูกอธิบายไว้อย่างเป็นพิเศษ ดังที่เสลพราหมณ์ได้กล่าวคาถาชมเชยพระพุทธเจ้า ว่า “พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงมีพระกายบริบูรณ์ มีพระรัศมีรุ่งเรืองงาม มีพระชาติดี ผู้ได้เห็นแม้ยากก็ไม่รู้ลืม มีพระฉวีวรรณดังทองคำ มีพระทาสชาวสะอาต มีพระวิริยภาพ มหาบุริสะลักษณะอันเป็นเครื่องแตกต่างจากสามัญชน มีอยู่ในพระกายของพระองค์ผู้เป็นนรสุชาติครบถ้วน พระองค์มีพระเนตรผ่องใส มีพระพักตร์งาม มีพระกายตรงดั่งกายพรหม มีสง่าในท่ามกลางหมู่สมณะ เหมือนพระอาทิตย์ไฟโรจน์ฉะนั้น พระองค์เป็นภิกษุขาม่าขม มีพระตจะดั่งไล้ทาด้วยทองคำ”

มหาบุริสะลักษณะ 32 ประการ

ในถ้อยคำพรรณนาชมพระพุทธเจ้าของเสลพราหมณ์ข้างต้น เสลพราหมณ์ได้กล่าวว่า “พระพุทธเจ้ามีมหาบุริสะลักษณะ อันเป็นสิ่งแตกต่างจากสามัญชน” มหาบุริสะลักษณะหรือลักษณะแห่งมหาบุริสะนี้ เป็นคติเดิมที่มีอยู่ก่อนพุทธกาล โดยถือกันว่าหากผู้ใดมีมหาบุริสะลักษณะครบทั้ง ๓๒ ประการแล้ว หากครองเรือนอยู่ เขาผู้นั้นย่อมได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิผู้ยิ่งใหญ่แห่งโลก หรือถ้าหากออกบวช เขาผู้นั้นก็จะได้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ซึ่งรายละเอียดของมหาบุริสะลักษณะทั้ง ๓๒ ประการ ได้แสดงไว้อย่างละเอียดใน ลักษณะสูตร ดังนี้ว่า “มีพระบาทประดิษฐานเป็นอันดี (คือราบเสมอกัน), ฟันใต้ฝ่าพระบาทมีจักรเกิดขึ้น มีซี่ก้าข้างละพัน มีกง มีตุ้ม บริบูรณ์ด้วยอาการทั้งปวง, มีสันพระบาทยาว, มีพระองคุลียาว, มีฝ่าพระหัตถ์และฝ่าพระบาทอ่อนนุ่ม, มีลายประหนึ่งตาข่าย ที่ฝ่าพระหัตถ์และฝ่าพระบาท, มีข้อพระบาทลอยอยู่ข้างบน (ข้อพระบาทสูง), มีพระขงฆ์เรียวดุจแข้งนือทราย, เมื่อเสด็จยืน มีได้น้อมพระวรกายลง ก็สามารถเอาฝ่าพระหัตถ์ทั้งสองรูปคลำได้ถึงพระขานู (เข่า) ทั้งสอง, มีพระคุษะเร้นอยู่ในฝัก, มีพระฉวีวรรณดุจทองคำ, มีพระฉวีละเอียด ฝุ่นละอองจึงไม่ติดอยู่ในพระวรกาย, มีพระโลมาขุมละเส้นเสมอไปทุกขุมชน, มีพระโลมาปลายข้อ (งอน) ขึ้นข้างบน มีสีเขียว

(คราม) เหมือนสีดอกอัญชัน ขดเป็นกมลทลทักชิณาวัญ(เวียนขวา), มีพระวรกายตรงเหมือนกายพรหม, มีพระมั่งสะเต็มใน 7 สถาน คือ หลังพระหัตถ์และหลังพระบาททั้งสอง จงอยพระอังสาทั้งสอง และพระศอก, มีพระวรกายท่อนบนเหมือนกายท่อนหน้าของราชสีห์, มีระหว่างพระอังสาเต็ม, มีพระวรกายเป็นปริมณฑลดุจไม้นิโครธ วาของพระองค์เท่ากับพระวรกายของพระองค์ พระวรกายของพระองค์เท่ากับวาของพระองค์, มีลำพระศอกกลมเท่ากัน, มีปลายเส้นประสาทสำหรับนารถอาหารอันดี, มีพระหนุดุจคางราชสีห์, มีพระทนต์ 40 ซี่, มีพระทนต์เรียบเสมอกัน, มีพระทนต์ไม่ห่าง, มีพระทนต์ (เขี้ยว) ขาวงาม, มีพระชิวหาใหญ่, มีพระสุระเสียงดุจเสียงแห่งพรหม ตรัสมีสำเนียงดังกการเวก, มีพระเนตรดำสนิท, มีพระเนตรดุจตาโค, มีพระอุณาโลมบังเกิดขึ้น ณ ระหว่างพระโขนง มีสีขาวอ่อนเปรียบด้วยนุ่น, มีพระเศียรดุจประดับด้วยกรอบพระพักตร์

ความงามภายในที่ปรากฏในพระไตรปิฎก

ความงามภายใน คือ ความงามที่ไม่ปรากฏว่าเป็นทางรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ หากแต่เป็นความงามแห่งภาวะจิตใจ อันเรียกได้ว่าเป็นความงามทางธรรม หรือความงามในภาษาธรรม ความงามประเภทนี้เกี่ยวข้องกับความดีและความจริงอย่างมีอาจแยกได้ จึงอาจกล่าวได้ว่า ความงามภายในนี้เป็นความงามเชิงวัตถุวิสัย หรือ ภาววิสัย กล่าวคือเป็นความงามที่มีอยู่จริง โดยไม่ขึ้นอยู่กับความคิดเห็น ความรู้สึกของใคร เป็นความงามที่ผู้เข้าถึงแล้วย่อมเห็นตรงกัน ซึ่งนี่เองคือความงามที่เป็นแก่นของพุทธศาสนา และแน่นอนว่าความงามในส่วนนี้เกี่ยวกับการปฏิบัติและการพัฒนาขัดเกลาจิตใจของตน ให้พ้นจากกิเลสอันมัวหมอง สู่ความสะอาดงดงามในที่สุด

ประโยคอันกล่าวถึงความงามประเภทนี้ ที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสไว้บ่อยครั้ง และถือว่ามีค่าสำคัญอย่างยิ่ง อันจะสามารถทำให้เราเข้าใจความหมายของความงามภายในทั้งหลายที่มีอยู่ในพระไตรปิฎกได้ นั่นก็คือ “เธอทั้งหลายจงแสดงธรรมงามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง งามในที่สุด”

ความหมายหลายนัยของ ธรรมงามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง งามในที่สุด

เมื่อพระพุทธเจ้าทรงปรารภให้ภิกษุจาริกไปเพื่อประโยชน์ของผู้อื่น พระองค์ทรงตรัสว่า “พวกเธอจงเที่ยวจาริกเพื่อประโยชน์และความสุขแก่คนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์โลก เพื่อเกื้อกูลและเพื่อความทุกข์แก่ทวยเทพและมนุษย์ พวกเธออย่าได้ไปร่วมทางเดียวกันสองรูป จงแสดงธรรมงามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง งามในที่สุด จงประกาศพรหมจรรย์ ทั้งอรรถทั้งพยัญชนะครบบริบูรณ์บริสุทธิ” ในที่นี้ ประโยคที่ว่า “ธรรมงามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง งามในที่สุด” มีนัยตั้งแต่แคบไปจนถึงกว้างที่สุด ดังที่ในอรรถกถาได้อธิบายนัยต่าง ๆ ไว้อย่างละเอียด ดังนี้

นัยที่ 1 คือ คำสอนของพระพุทธเจ้าแม่เพียงพระคาถาเดียวก็มีความงามครบถ้วน กล่าวคือ มีความงามในเบื้องต้นด้วยบาทแรกแห่งพระคาถานั้น ๆ มีความงามในท่ามกลางในบาทที่ 2 และ 3 แห่งพระคาถานั้น ๆ และมีความงามในที่สุดด้วยบาทสุดท้ายแห่งพระคาถานั้น ๆ

นัยที่ 2 คือ พระสูตรที่พระพุทธเจ้าทรงแสดง แม้มีเพียงอนุสนธิเดียว ก็มีความงามในเบื้องต้นด้วยเหตุแห่งการแสดงธรรม (นิทาน) มีความงามในท่ามกลางด้วยเรื่องที่แสดงตามมา (อนุสนธิ) และมีความงามในที่สุดด้วยตอนจบ (นิคม) แห่งพระสูตรนั้น ๆ

นัยที่ 3 คือ มีความงามในเบื้องต้นด้วยศีลและสมาธิ มีความงามในท่ามกลางด้วยวิปัสสนาและมรรค และมีความงามในที่สุดด้วยผลและนิพพาน

นัยที่ 4 คือ มีความงามในเบื้องต้นด้วยความตรัสรู้ตีของพระพุทธเจ้า มีความงามในท่ามกลางด้วยความเป็นธรรมดีแห่งพระธรรม และมีความงามในที่สุดด้วยการปฏิบัติดีของพระสงฆ์

นัยที่ 5 คือ มีความงามในเบื้องต้นด้วยพระอภิธรรมโพธิญาณแห่งพระสัมมาสัมพุทธเจ้า มีความงามในท่ามกลางด้วยปัจเจกกับโพธิญาณแห่งพระปัจเจกพุทธเจ้า และมีความงามในที่สุดด้วยสาวกโพธิญาณแห่งพระสาวก

นัยที่ 6 คือ มีความงามในเบื้องต้นด้วยการสถาปนาศาสนาธรรม มีความงามในท่ามกลางอันเกิดจากการปฏิบัติสมณะและวิปัสสนา และมีความงามในที่สุดด้วยผลแห่งการปฏิบัติ

นัยที่ 7 คือ มีความงามในเบื้องต้นด้วยความบริสุทธิ์แห่งแดนเกิด (เพราะเป็นแดนเกิดแห่งที่พึง) มีความงามในท่ามกลางด้วยความบริสุทธิ์แห่งประโยชน์ และมีความงามในที่สุดด้วยความบริสุทธิ์แห่งกิจ

ความงามภายในคืองามด้วยศีล ธรรม และปัญญา เป็นความงามสูงสุด

ในพระไตรปิฎกได้ปรากฏคำว่า ศีลงามบ้าง (กल्याณสีโล) ธรรมงามบ้าง (กल्याณธมโม) ปัญญางามบ้าง (กल्याณปญโญ) โดยทั้งกล่าวแยกและรวมกันไว้ในบางแห่ง ซึ่งความงามในที่นี้มีความหมายโดยนัย และแทบจะใช้แทนได้กับคำว่า “ดี, สมบูรณ์” ในปฐมทุสยสูตร แสดงไว้ว่า ผู้มีศรัทธา มีศีลงาม และความเห็นอันถูกต้อง นับเป็นผู้ไม่ขัดสน ผู้ใดมีศรัทธาตั้งมั่น ไม่หวั่นไหวในพระตถาคต มีศีลอันงามที่พระอริยเจ้าใคร่แล้วสรรเสริญแล้ว มีความเลื่อมใสในพระสงฆ์ และมีความเห็นอันตรง บัณฑิตทั้งหลายเรียกผู้นั้นว่า เป็นคนไม่ขัดสนชีวิตของผู้นั้นไม่เปล่าประโยชน์ เพราะฉะนั้น บุคคลผู้มีปัญญา เมื่อระลึกถึงคำสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลายพึงประกอบตามซึ่งศรัทธา ศีล ความเลื่อมใสและความเห็นธรรม” ในสิลวิมังสชาดก แสดงไว้ว่า ศีลเป็นความงาม ดังความว่า “ได้ทราบมาว่า ศีลเท่านั้นงดงาม ศีลยอดเยี่ยมในโลก ท่านจงดูสิ ภูเขาใหญ่มีพิษอันร้ายแรงย่อมไม่เบียดเบียนผู้อื่น ด้วยความรู้สึกตัวว่าเป็นผู้มีศีล” ในมหาสิสุตฺร แสดงปัจจัยแห่งความมีธรรมดีไว้ว่า พระพุทธเจ้าตรัสว่า “มหาสิ จิตอันบุคคลตั้งไว้ชอบแล เป็นเหตุเป็นปัจจัยแห่งการทำกัลยาณธรรม แห่งความเป็นไปแห่งกัลยาณธรรม มหาสิ ธรรมมี โอโลกะ เป็นต้นนี้แล เป็นเหตุเป็นปัจจัยแห่งการทำกัลยาณธรรม แห่งความเป็นไปแห่งกัลยาณธรรม” ในวินยปิฎก ยังแสดงไว้ว่า ใคร ๆ ก็งามได้ด้วยการมีศีลและธรรม ไม่จำกัดแต่เพียงนักบวชเท่านั้น ดังที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสว่า “ผู้งามในบริษัทแห่งพุทธศาสนามี ๔ อย่าง คือ ภิกษุผู้มีศีล มีธรรมงาม เป็นผู้งามในบริษัทหนึ่ง ภิกษุผู้มีศีล มีธรรมงาม เป็นผู้งามในบริษัทหนึ่ง อุบาสกผู้มีศีล มีธรรมงาม เป็นผู้งามในบริษัทหนึ่ง อุบาสิกาผู้มีศีล มีธรรมงาม เป็นผู้งามในบริษัทหนึ่ง” ในนวุตฺร พระพุทธองค์ทรงเปรียบเทียบความมีศีลดีมีธรรมดีของภิกษุกับความงามของผ้า โดยแจกแจงอย่างละเอียดว่า “ภิกษุทั้งหลาย ผ้า

เปลือกไม้ แม้ใหม่ก็สีทราวม สัมผัสหยาบ และราคาถูก แม้กลางใหม่กลางเก่าก็สีทราวม สัมผัสหยาบ และราคาถูก แม้เก่าแล้วก็สีทราวม สัมผัสหยาบ และราคาถูก ผ้าเปลือกไม้ที่คร่ำคร่าแล้ว เขาก็ทำเป็นผ้าเช็ดหม้อข้าวบ้าง ที่งเสียที่กองขยะบ้าง ฉันทัด ฉันทันฉันทันแหละ ฤษัษุทั้งหลาย ฤษัษุนวกะก็ดี ฤษัษุมัชชิมะก็ดี ฤษัษุเถระก็ดี ถ้าเป็นผู้ทุศีลมีธรรมอันเลว เรากล่าวความทุศีลมีธรรมเลวนี้ ในความมีสีทราวมของฤษัษุ กล่าวบุคคลนี้ว่า เหมือนผ้าเปลือกไม้ที่มีสีทราวมฉะนั้น อนึ่ง ขนเหล่าใดคบหาสมาคม ทำตามเยี่ยงอย่างฤษัษุนั้น ข้อนั้นยอมเป็นไปเพื่อสิ่งอันไม่เกื้อกูลเพื่อทุกข์แก่ชนเหล่านั้นตลอดกาลนาน เรากล่าวการคบหาสมาคม ทำตามเยี่ยงอย่างที่เป็นเหตุให้เกิดสิ่งอันไม่เกื้อกูลเกิดทุกข์นี้ ในความมีสัมผัสหยาบของฤษัษุ กล่าวบุคคลนี้ว่า ดุจผ้าเปลือกไม้สัมผัสหยาบ ฉะนั้น อนึ่ง ฤษัษุนั้นรับจีวร บิณฑบาต เสนาสนะ คิลานปัจจัย...ของชนเหล่าใด ข้อนั้นยอมไม่เป็นการมีผลานิสงส์มากแก่ชนเหล่านั้น เรากล่าวการรับปัจจัยอันไม่เป็นการมีผลานิสงส์มากแก่ทายกนี้ ในความมีราคาถูกของฤษัษุ กล่าวบุคคลนี้ว่าเป็นดั่งผ้าเปลือกไม้มีราคาถูก ฉะนั้น อนึ่ง ฤษัษุเถระชนิดนั้น กล่าวอะไรในท่ามกลางสงฆ์ ฤษัษุทั้งหลาย ก็กล่าวเอาว่าประโยชน์อะไรด้วยถ้อยคำของท่านผู้โง่เขลาอย่างท่าน ก็เผยอจะพูดด้วย ฤษัษุเถระนั้นโกรธน้อยใจ ก็จะใช้ถ้อยคำชนิดที่เป็นเหตุให้สงฆ์ลงอุกเขปนิยกรรม (คือห้ามไม่ให้ติดต่อกี่ยวข้องกับฤษัษุทั้งหลาย) เหมือนเขาทิ้งผ้าเปลือกไม้เก่าเสียที่กองขยะ ฉะนั้น ฤษัษุทั้งหลาย ผ้ากาสีแม้ใหม่ก็สีงาม สัมผัสนุ่ม และราคาแพง แม้กลางเก่ากลางใหม่ก็สีงาม สัมผัสนุ่ม และราคาแพง แม้เก่าแล้วก็สีงาม สัมผัสนุ่ม และราคาแพง ผ้ากาสี ถึงคร่ำคร่าแล้ว เขายังใช้เป็นผ้าห่อตนะ (คือเงินทองเพชรพลอยยอมมีค่า) บ้าง เก็บไว้ในคันธกรณต์ (หีบอบของหอม) บ้างฉันทัด ฉันทันฉันทันแหละ ฤษัษุทั้งหลาย ฤษัษุนวกะก็ดี ฤษัษุมัชชิมะก็ดี ฤษัษุเถระก็ดี ถ้าเป็นผู้มีศีลมีธรรมอันดี เรากล่าวความมีศีลมีธรรมดีนี้ ในความมีสีงามของฤษัษุ กล่าวบุคคลนี้ว่า เหมือนผ้ากาสีมีสีงาม ฉะนั้น อนึ่ง ขนเหล่าใดคบหาสมาคม ทำตามเยี่ยงอย่างฤษัษุนั้น ข้อนั้นยอมเป็นไปเพื่อประโยชน์สุขของชนเหล่านั้นตลอดกาลนาน เรากล่าวการคบหาสมาคม ทำตามเยี่ยงอย่างที่เป็นเหตุให้เกิดประโยชน์สุขนี้ ในความมีสัมผัสนุ่มของฤษัษุ กล่าวบุคคลนี้ว่า ดุจผ้ากาสีสัมผัสนุ่ม ฉะนั้น อนึ่ง ฤษัษุนั้นรับจีวร บิณฑบาต เสนาสนะ คิลานปัจจัย...ของชนเหล่าใด ข้อนั้นยอมเป็นการมีผลานิสงส์มากแก่ชนเหล่านั้น เรากล่าวการรับปัจจัยอันเป็นการมีผลานิสงส์มากแก่ทายกนี้ ในความมีราคาแพงของฤษัษุ กล่าวบุคคลนี้ว่า เสมือนผ้ากาสีมีราคาแพง ฉะนั้น อนึ่ง ฤษัษุเถระผู้มีคุณธรรมอย่างนี้ กล่าวอะไรขึ้นในท่ามกลางสงฆ์ ฤษัษุทั้งหลายก็พากันว่า ท่านทั้งหลายจงสงบเสีงเถิด ฤษัษุผู้ใหญ่จะกล่าวธรรม กล่าววินัยนี้ ดังนี้ เพราะเหตุนี้ ท่านทั้งหลายพึงสำเหนียกในข้อนี้ว่า เราทั้งหลาย จักเป็นอย่างผ้ากาสี ไม่เป็นอย่างผ้าเปลือกไม้ ฤษัษุทั้งหลาย ท่านทั้งหลาย พึงสำเหนียกอย่างนี้แล” ส่วนใน สังฆโสภณสูตร พระพุทธเจ้าทรงตรัสว่า “บุคคลใดเป็นผู้ฉลาดและกล้าหาญ เป็นผู้สดับมาก และทรงจำธรรม เป็นผู้ประพฤติธรรมตามสมควรแก่ธรรม บุคคลนั้นเรียกว่า เป็นผู้ยังหมู่ให้งาม ฤษัษุ ฤษัษุณี อุบาสก และอุบาสิกา เป็นผู้มีศรัทธา สมบูรณ์ด้วยศีล เป็นพหูสูต บุคคลเหล่านี้แลยังหมู่ให้งาม บุคคลเหล่านี้เป็นผู้ยังหมู่ให้งามแท้จริง (สังฆโสภณ)” นอกจากนี้ ยังมีพระสูตรหนึ่งที่อธิบายในเรื่องนี้อย่างครอบคลุมโดยเฉพาะ นั่นคือ กัลยาณสูตร ความว่า “ฤษัษุทั้งหลาย ฤษัษุผู้มีศีล มีธรรมงาม มีปัญญางาม เรากล่าวว่า เป็นพระอรหันตชีณาสพ อยู่จบพรหมจรรย์ เป็นบุรุษผู้สูงสุดในธรรมวินัยนี้ ฤษัษุทั้งหลาย ฤษัษุเป็นผู้มี

คือลามอย่างไร? ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้มึศีลสำรวมแล้วด้วยความสำรวมในปาติโมกข์ ถึงพร้อมด้วยอาจารย์ และโคจร มีปกติเห็นภัยในโทษมีประมาณน้อย สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลาย ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเป็นผู้มึศีลลามอย่างนี้แล... ภิกษุเป็นผู้มึทำงานอย่างไร? ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้ประกอบด้วยความเพียรในการ เจริญโพธิปักขิยธรรม ๓๗ ประการเนื่อง ๆ ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเป็นผู้มึธรรมงามอย่างนี้แล... ภิกษุเป็นผู้มึปัญญางามอย่างไร? ภิกษุในธรรมวินัยนี้ กระทำให้แจ้งซึ่งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันหาอาสวะมิได้ เพราะอาสวะทั้งหลายสิ้นไปด้วยปัญญาอันยิ่งเอง ในปัจจุบันเข้าถึงอยู่ ภิกษุทั้งหลายภิกษุเป็นผู้มึปัญญางามอย่างนี้แล... ” จากนั้นทรงตรัสพระคาถาว่า “ภิกษุใด ไม่มีการทำชั่วด้วยกาย วาจา ใจ พระอรียเจ้าทั้งหลาย มีพระพุทธเจ้า เป็นต้น กล่าวภิกษุผู้มึหิรินั้นแล้ว ผู้มึศีลลาม ภิกษุใด เจริญดีแล้วซึ่งธรรมทั้งหลายอันให้ถึงอริยมรรคญาณเป็นเครื่องตรัสรู้ดี ที่ตนได้บรรลุแล้ว พระอรียเจ้าทั้งหลาย มีพระพุทธเจ้า เป็นต้น กล่าวภิกษุผู้ไม่มึกิเลสเครื่องพุดขึ้นนั้นแล้ว ผู้มึธรรมอันงาม ภิกษุรู้ชัดซึ่งความสิ้นไปแห่งทุกข์ของตนในอัทธานี้แล พระอรียเจ้าทั้งหลาย มีพระพุทธเจ้า เป็นต้น กล่าวภิกษุผู้ไม่มึอาสวะ สมบูรณ์ด้วยธรรมเหล่านั้น ผู้ไม่มึทุกข์ ตัดความสงสัยได้แล้ว ไม่อาศัย ละกิเลสทั้งหมดในโลกทั้งปวงนั้นแล้ว ผู้มึปัญญางาม”(บุญมี แทนแก้ว, 2546)

ทั้งหมดที่แสดงมานี้เป็นแนวคิดเรื่องความงามในพระไตรปิฎก ซึ่งเลือกเฟ้นตัวอย่างมาอธิบายโดยสังเขป จะเห็นได้ว่าพระไตรปิฎกมีการกล่าวถึงความงามในแง่มุมต่าง ๆ ทั้งในเชิงรูปธรรม และนามธรรม ซึ่งจะเห็นได้ว่า ในพระไตรปิฎกยอมรับในความงามภายนอก ทั้งที่เป็นความงามแห่งสรีระร่างกายของบุคคล และที่ความงามแห่งสรีระร่างกาย (พระวรกาย) ของพระพุทธเจ้า และยังแสดงให้เห็นชัดว่าความงามของสิ่งต่าง ๆ เกิดจากผลแห่งบุญกุศลที่บุคคลนั้น ๆ ได้กระทำเอง เช่น การให้ทาน การรักษาศีล ดังนั้นในแง่มุมนี้ความงามจึงเป็นผลมาจากการประกอบกรรมดี และใคร ๆ ก็อาจได้มาซึ่งความงามภายนอกเช่นนี้ได้ หากประกอบกรรมดี แม้แต่เป็นผู้ที่ขัดสนในชาติกำเนิดหรือฐานะ ก็อาจได้มาซึ่งความงามพิเศษเช่นนี้ได้ ผลที่ได้รับ ความงามจากการทำบุญต่าง ๆ เช่นการให้ทาน รักษาศีล จึงเป็นที่ยอมรับได้ในคติพุทธศาสนาอันมีมาแต่เดิมในพระไตรปิฎก ดังที่พระพุทธองค์ทรงตรัสไว้ว่า “บุญนิธินั้น อำนวยผลที่น่าปรารถนาทุกอย่างแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เทวดาและมนุษย์ปรารถนานักซึ่งอิฐผลใด ๆ อิฐผลทั้งหมดนั้น ๆ อันบุคคลยอมได้ด้วยบุญนิธินี้ ความมึวรรณะงาม ความมึเสียงเพราะ ความมึทรวดทรงดี ความมึรูปร่างงาม ความมึใหญ่ยิ่ง ความมึบริวาร อิฐผลทั้งหมดนั้น อันบุคคลยอมได้ด้วยบุญนิธินี้ ความมึเป็นพระราชาเฉพาะประเทศ ความมึใหญ่ (คือจักรพรรดิราชา) สุขของพระเจ้าจักรพรรดิที่น่ารัก ความมึเป็นพระราชาแห่งเทวดาในทิพยกายทั้งหลาย อิฐผลทั้งหมดนั้น อันบุคคลยอมได้ด้วยบุญนิธินี้” ในส่วนความงามภายใน เป็นเรื่องของการปฏิบัติตนเพื่อขัดเกลากิเลส อันเป็นเครื่องเศร้าหมองให้หมดสิ้นไป ทำให้ตนบริสุทธิ์ผุดผ่อง เป็นความงามอันสูงสุด เป็นความงามที่พระพุทธองค์ทรงสรรเสริญ เป็นความงามเพื่อความสิ้นไปแห่งทุกข์ เป็นความงามเพื่อมุ่งไปสู่เป้าหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนาคือพระนิพพานนั่นเอง

วิเคราะห์เปรียบเทียบศิลปะการดำเนินชีวิตบนเส้นทางแห่งความงามตามพระไตรปิฎก

พุทธสุนทรียศาสตร์หรือความงามในมุมมองของพระพุทธศาสนา นั้นไม่ได้จำกัดอยู่เพียงแค่รูปลักษณ์ภายนอกที่สวยงาม แต่ยังรวมถึงความงามภายในจิตใจที่งดงามด้วย พระไตรปิฎกได้กล่าวถึงความงามในหลากหลายมิติ ซึ่งสอดคล้องกับวิถีชีวิตของชาวพุทธที่มุ่งเน้นการพัฒนาตนเองทั้งทางกายและทางใจ โดยความงามภายนอกที่สะท้อนถึงความงามภายใน ได้กล่าวถึงความงามของรูปกายในพระไตรปิฎกกล่าวถึงความงามของพระพุทธเจ้าและพระอรหันต์ที่เป็นไปเพื่อประโยชน์ในการประกาศธรรม ไม่ได้เน้นที่ความงามเพื่อลาภยศสักการะ และความงามของการแต่งกายโดยชาวพุทธเน้นการแต่งกายที่เรียบง่าย สะอาด และเหมาะสมกับกาลเทศะ ไม่ฟุ่มเฟือย รวมถึงความงามของกิริยามารยาท ที่แสดงออกมาด้วยความประณีตสุภาพเรียบร้อย เป็นที่ประทับใจแก่ผู้อื่น ถือเป็นการแสดงออกถึงความงามภายใน ส่วนความงามภายในที่เป็นแก่นแท้ของความงามได้กล่าวถึงความงามของจิตใจ ซึ่งพระพุทธศาสนาสอนให้พัฒนาจิตใจให้บริสุทธิ์ ปราศจากกิเลส ตัณหา และอุปาทาน ซึ่งเป็นความงามที่แท้จริงและยั่งยืน และความงามของปัญญา ความรอบรู้ เข้าใจธรรมชาติของสิ่งต่าง ๆ ทำให้เกิดความสงบและความสุขภายใน รวมถึงความงามของเมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขาต่อทุกสรรพสิ่ง ทำให้เกิดความสัมพันธ์ที่ดีกับผู้อื่น ตลอดจนความงามของศีล ที่กล่าวถึงการรักษาศีล ๕ อันเป็นพื้นฐานของการทำความดี และนำไปสู่ความสงบสุขภายใน วิถีชีวิตชาวพุทธที่สอดคล้องกับความงาม วิถีชีวิตของชาวพุทธที่มุ่งเน้นการพัฒนาตนเองทางจิตใจ เช่น การปฏิบัติธรรม การให้ทาน การรักษาศีล และการศึกษาพระธรรม ล้วนสอดคล้องกับแนวคิดเรื่องความงามในพระไตรปิฎก เพราะการปฏิบัติธรรมเหล่านี้จะนำไปสู่การพัฒนาจิตใจให้บริสุทธิ์ ซึ่งเป็นความงามที่แท้จริงและยั่งยืน (พระมหาอุดม ปญญาโก, 2547)

สรุป

ศิลปะการดำเนินชีวิตบนเส้นทางแห่งความงามตามพระไตรปิฎก พุทธสุนทรียศาสตร์ (ความงาม) ในพระไตรปิฎก นั้นคือการศึกษาถึงความงามภายนอกและความงามภายในที่มีปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎก ความงามภายนอก ได้แก่ ความงามแห่งสรีระร่างกายซึ่งประกอบไปด้วยความงามแห่งสรีระร่างกายของบุคคลทั่วไป และความงามแห่งสรีระร่างกายของพระพุทธเจ้า ซึ่งเป็นความงามที่มีมูลเหตุปัจจัยในการได้มา นั่นคือการทำ ความดี เช่น การให้ทาน รักษาศีล เป็นต้น ส่วนความงามภายใน คือ ความงามที่เกิดจากการปฏิบัติขัดเกลา กิเลสเครื่องเศร้าหมอง เป็นความงามด้วยศีล ธรรม และปัญญา เป็นความงามสูงสุด เป็นความงามที่พระพุทธองค์ทรงสรรเสริญ เป็นความงามเพื่อความสิ้นไปแห่งทุกข์ เป็นความงามเพื่อมุ่งไปสู่เป้าหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา คือพระนิพพานนั่นเอง สรุปได้ว่าความงามภายนอกเป็นเรื่องของโลก ความงามภายในเป็นเรื่องของธรรม ความงามในพระพุทธศาสนาเป็นแนวคิดที่ครอบคลุมทั้งความงามภายนอกและภายใน โดยเน้นที่ความงามภายในจิตใจเป็นสำคัญ วิถีชีวิตของชาวพุทธที่มุ่งเน้นการพัฒนาตนเองทางจิตใจ จึงสอดคล้องกับแนวคิดเรื่องความงามในพระไตรปิฎกอย่างยิ่ง การศึกษาและปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า จะนำไปสู่การพัฒนาตนเองทั้งทางกายและทางใจ และทำให้เกิดความสุขที่ยั่งยืน

เอกสารอ้างอิง

บุญมี แทนแก้ว. (2546). พุทธปรัชญาเถรวาท. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต). (2556). พระไตรปิฎก: สิ่งที่ชาวพุทธต้องรู้, [ออนไลน์], แหล่งที่มา:
https://www.watnyanaves.net/th/book_detail/275 [29 สิงหาคม 2567].

พระมหาอุดม ปณฺญาโก. (2547). การศึกษาวิเคราะห์พุทธศิลป์เชิงสุนทรียศาสตร์: กรณีศึกษาเฉพาะ
พระพุทธรูปสมัยอยุธยา. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ธรรมะมีเดีย.(2546). พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล ฉบับมหายานกุฎราชวิทยาลัย. [ออนไลน์], แหล่งที่มา:
https://www.thammapedia.com/dhamma/attha_thai.php [19 กันยายน 2567].